

Schijn- compensaties

Ontwikkelingen van economische grootheden, vooral van volumina, versterken elkaar vaak meer dan dat ze elkaar compenseren. In elk geval mag niet zonder meer worden aangenomen dat de ruimte die ontstaat door vermindering van de ene grootheid zal worden gevuld door groei van een andere, laat staan dat er een causaal verband bestaat tussen daling enerzijds en stijging anderzijds.

Dit is een eenvoudige waarheid, maar er wordt in redeneringen nogal eens tegen gezondigd. Er wordt dan uitgegaan van compenserende bewegingen die in een statische beschouwing een schijn van geldigheid bezitten, maar die zich in het dynamische economische proces niet zullen voordoen. Het beleid kan op grond van zulke redeneringen op een verkeerd spoor komen of althans niet het gewenste resultaat opleveren. Ik geef een drietal actuele voorbeelden van dit soort schijncompensaties.

Het eerste voorbeeld betreft consumptie en investeringen. De redenering verloopt hier in drie etappes. Uitgangspunt is de constatering dat de investeringen te gering zijn met het oog vooral op de materiële welvaarts groei, de werkgelegenheid en de concurrentiekracht. Vervolgens wordt geconcludeerd dat het aandeel van de consumptie in het nationale inkomen te hoog is en dat van de investeringen te gering. De derde stap is dan dat de consumptie moet worden verminderd om de investeringen te bevorderen.

Nog afgezien van het probleem dat consumptie en investeringen niet zo scherp te onderscheiden zijn als op het eerste gezicht lijkt, wordt in de weergegeven redenering ten onrechte gedaan alsof ze te zamen constant zijn. Dat is echter niet zo: de investeringen worden beïnvloed door de consumptieve afzet en nemen eerder af dan toe als de consumptie daalt. De gaten die door consumptiebeperking worden geslagen, worden niet vanzelf gevuld, integendeel.

Er zou nog iets te redden zijn van de redenering als de capaciteitsbenutting maximaal zou zijn of als andere bestedingscategorieën, met name de export (Zijlstra-effect), zouden toenemen onder invloed van

de ontstane ruimte. De huidige omstandigheden wijzen niet in die richting. Wel zal loonmatiging als weg waarlangs de consumptiebeperking wordt bereikt gunstige gevolgen kunnen hebben voor afzet en werkgelegenheid vanwege haar effect op concurrentiepositie en substitutie, maar dat is iets anders. De daling van de consumptieve bestedingen is hier juist een ongunstig neveneffect, dat kan worden ontgaan door lastenvermindering (plan-Schouten).

Om misverstand te voorkomen: bevordering van investeringen is nuttig en nodig. Maar consumptiebeperking is daartoe niet het juiste middel; eerder moet de consumptie juist groeien.

Iets soortgelijks speelt bij het tweede voorbeeld. De totale volkshuishouding valt op te splitsen in een publieke sector en een particuliere of marktsector. Op zich zelf is die opsplitsing problematisch vanwege de grote verwevenheid van de beide sectoren, maar dat is nu niet in het geding. Waar het mij om gaat is het idee dat de omvang en/of de gezondheid van de marktsector zullen toenemen als de publieke sector in omvang afneemt of zelfs dat dit laatste een voorwaarde is voor het eerste. Hieruit vloeit ook de gedachte voort dat, uitgaande van een stabiele lastendruk, vermindering van het financieringstekort gunstig is voor de marktsector.

Dit soort gedachten is onjuist. Als de overheidsuitgaven, van welke aard dan ook, dalen dan vermindert de afzet en neemt de particuliere sector niet in kwaliteit of in kwantiteit toe, maar af. Evenmin mag worden aangenomen dat de ruimte die de overheid op de kapitaalmarkt biedt door minder te lenen automatisch zal worden gevuld door particuliere investeringen. Er is, gezien het omvangrijke spaaroverschot en de geringe investeringslust in de marktsector, thans geen sprake van „crowding out”. Wat statisch gezien juist zou zijn indien de som van publieke en marktsector constant wordt verondersteld, is dat dynamisch niet. Er treedt geen compensatie op, maar een neerwaartse spiraal.

Uiteraard kan men om andere, bij voor-

beeld ideologische of budgettaire, redenen van mening zijn dat de publieke sector of het financieringstekort moeten verminderen, maar niet omdat daarmee op zich zelf bedrijven worden geholpen. Wat voor de marktsector helpt is lastenvermindering en/of uitgavenvergroting.

Het derde voorbeeld heeft betrekking op arbeidstijdverkorting. De gedachte bestaat hier en daar dat als de arbeidstijd daalt de werkgelegenheid in personen gemeten (evenredig) stijgt. Dat is echter alleen zo als de totale werkgelegenheid in uren gemeten constant zou zijn of slechts weinig afneemt en dit is zeker niet zonder meer het geval. Er moeten stringente voorwaarden vervuld zijn op het vlak van kosten, afzet, bedrijfstijd, arbeidsmarkt, oplosbaarheid van organisatieproblemen en ontbreken van overcapaciteit, anders leidt arbeidstijdverkorting slechts tot vermindering van productie en werk en niet van werkloosheid. Dit is langzamerhand uit beschouwingen wel bekend, maar het is nuttig er bij herhaling op te wijzen. Arbeidstijdverkorting is gunstig en noodzakelijk voor de spreiding van werk en werkloosheid, maar alleen als van een statische redenering dynamische werkgelegenheid kan worden gemaakt.

Er zullen meer voorbeelden te vinden zijn van schijncompensaties. Steeds is het probleem dat van de interdependenties of, in een andere optiek, van de niet-constantie som. Als a en b niet constant zijn, doch te zamen een variabele y vormen, zal y dalen als a daalt en zal b mee afnemen als die afhankelijk is van a of y. Er dienen voorwaarden te worden vervuld om schijncompensaties om te zetten in feitelijke dynamische processen.

